

Danilo ŠUKOVIĆ*

IZAZOVI NEZAPOSLENOSTI I NEJEDNAKOSTI U CRNOJ GORI I REGIONU

Sažetak: U uvodnim razmatranjima se ukazuje kako buran tehnički progres i globalizacija prouzrokuju sve veće izazove kada su u pitanju kako nezaposlenost, tako i ekonomske nejednakosti. Potom se razmatraju siromaštvo i ekonomske nejednakosti u Crnoj Gori, sa komparativnom analizom sa zemljama u okruženju.

Specifičnost tržišta rada Crne Gore, kao i problem nezaposlenosti, sa komparativnom analizom sa zemljama regiona predmet su posmatranja trećeg dela ovog rada. Na kraju se daju zaključna razmatranja, sa posebnim akcentom na moguće preporuke koje proizilaze iz osnovnih nalaza ovog rada.

Ključne reči: *nezaposlenost, tržište rada, ekonomske nejednakosti, siromaštvo, obrazovanje*

1. Uvodna razmatranja

Uzročno-posledičnu povezanost problema nezaposlenosti i ekonomskih nejednakosti nije potrebno posebno dokazivati. Međutim, izazovi savremenog doba u vezi sa ovim fenomenima postaju svakim danom sve veći. Buran i sve dinamičniji tehnološki razvoj dovodi do velikih i nepredvidivih promena u svim aspektima ljudskog delovanja. Zbog toga više su nego izvesne konstatacije da vreme velikih neizvesnosti visi nad celim svetom. Tako i na polju zaposlenosti i ekonomskih nejednakosti dolazi do drastičnih i nesagledivih promena.

Kada je u pitanju problem nezaposlenosti, doskora je vladalo verovanje da ni uprkos očekivanom burnom tehničkom progresu nezaposlenost ne bi trebalo da bude veliki problem pošto se verovalo da će izvesno veliki višak zaposlenih u primarnom sektoru, koji će potisnuti moderna tehnologija, svoje uhljebljenje naći u sektoru usluga. Međutim, uprkos dinamičnom razvoju sektora usluga, njegova apsorpciona moć za zapošljavanje ogromne armije nezaposlenih je

* Dr Danilo Šuković, Institut društvenih nauka, Beograd

nedovoljna. Ovo tim pre što savremena tehnologija utiče i na smanjenje potreba za radnom snagom i u ovom sektoru. Zbog toga se neretko može primetiti i otpor prema modernoj tehnologiji pod izrekom: „Tehnologija je dobra stvar, osim ako ne označava kraj vaše upotrebljivosti.”

S druge strane, tehnologija je otvorila celi svet. Niko više nije u stanju da uništi tu povezanost, niti bilo ko može da zauvek uguši ljudski poriv da čovek bude slobodan i da živi u slobodi i pod oblikom vlasti koji mu tu slobodu garantuje. Pred naletom globalizacije i brzog tehničkog progresa dešavaju se krupne promene i na tržištu rada, zbog kojih dolazi do serioznih implikacija na zaposlenost i na ekonomske nejednakosti. Jedna od ključnih promena na tržištu rada nije samo u tome da se menja struktura tražnje za radnom snagom i da je sve veća potreba za radnicima sa visokim i specijalizovanim kvalifikacijama koje traži moderna tehnologija, posebno informaciona i komunikaciona, već i da zbog permanentne i neizbežne inovativnosti, znanja stečena bilo tokom redovnog školovanja, ili na neki drugi način, sve brže zastarevaju, zbog čega svaki pojedinac mora, da bi opstao na tržištu rada, da napušta dosta ukorenjen stav, posebno na ovim prostorima, „Pohađaćemo odgovarajuću školu određeni niz godina i onda stečeno znanje da trošimo narednih trideset i više godina.”

Sada se svakom pojedincu nameće novi imperativ: ako želi doživotan posao, u smislu da radi neki posao celog radnog veka, mora doživotno i da uči. Dakle, ipak to da li će neko biti zaposlen ili ne najviše zavisi od njega samog, tj. od toga da li je spreman da prihvati opredeljenje da se permanentno obrazuje ili ne. To u stvari znači da *pojedincu samostalna motivacija da uči, postaje njegova najvažnija životna veština*¹.

Donedavno je bilo uobičajeno da ljudi tokom perioda od nekoliko decenija rade za jednog poslodavca — takozvani posao za ceo život. Danas sve više pojedinaca gradi sopstvene karijere, sledi individualne ciljeve i sami donose odluke u vezi sa njihovim ostvarenjem. Ovo često podrazumeva promenu nekoliko radnih mesta u toku karijere, sticanje novih veština i sposobnosti i njihovu primenu u različitim okolnostima i prilikama. Standardni obrasci punog radnog vremena ustupaju mesto fleksibilnim aranžmanima, kao što su rad kod kuće uz pomoć informacione tehnologije, deljenje radnog mesta, kratkoročni konsultantski projekti, fleksibilno radno vreme i sl.

Pored velikih i nepredvidivih promena na tržištu rada, poslednje decenije karakterišu i veliki neočekivani obrti u raspodeli dohotka, koji su rezultirali velikim porastom ekonomskih nejednakosti, što je enormno produbilo

¹ U EU već postoji službena statistika u okviru Ankete o radnoj snazi o licima koja se doživotno obrazuju.

polarizaciju društva, posebno u razvijenim zemljama Zapada, na sve uži sloj ultrabogatih i sve širi broj onih koji žive u relativnom, pa čak i u apsolutnom siromaštvu.

Rast nejednakosti stvorio je ekonomske, socijalne i političke izazove. U nekoliko poslednjih decenija, ceo prirast dohotka pripao je samo uskom sloju bogatih, dok je siromašni i delimično srednji, a u nekim slučajevima i ceo srednji sloj, bio apsolutno isključen iz te raspodele, jer je u isto vreme njihov dohodak stagnirao ili čak znatno realno opao. Krajnje neravnomerna raspodela dohotka morala je imati za rezultat velike društvene polarizacije i prouzrokovati ekonomsku i političku nestabilnost.

Kada se govori o razmerama globalne nejednakosti, obično se ističe podatak da 80 najbogatijih ljudi na svetu raspolaže sa 1,9 triliona dolara, što je ekvivalentno bogatstvu kojim raspolaže 3,5 milijardi siromašnih, sa donjeg dela socijalne lestvice. Ovaj podatak, kao i ocena da gotovo 99% populacije planete sve gore prolazi u raspodeli, dok se bogatstvo naglo uvećava kod samo 1% ultrabogatih, izaziva burne polemike o odnosu bogatih i siromašnih.

Naravno, ključno pitanje je zašto su bogati, tako bogati a zašto su siromašni uvek siromašni. Bez pretenzija da damo odgovor na ovo vrlo kompleksno pitanje, ukazaćemo na neke opservacije, koje su, u najmanju ruku, vrlo zanimljive. Od 80 najbogatijih ljudi na svetu čak 69 od njih je svoje bogatstvo steklo od nule. Nameće se zaključak da bogati nešto rade bolje od svih ostalih. Bogati veruju da će im biti plaćeno tačno toliko koliko su doprineli tržištu. Drugim rečima, ako su stvorili proizvod koji drugi žele i potreban im je, oni očekuju da im drugi u skladu sa tim plate. Siromašni ljudi često misle da svi treba da budu isto plaćeni. *Sa takvim mentalitetom inovacije ne bi postojale, siromašni bi i dalje bili siromašni, ali bogati ne bi postojali.*

Poznata je priča o prodavcu cipela. Sve je stvar perspektive. Siromašni često vide prepreke i brzo odustaju, dok bogati vide prilike i zalaze u oblasti o kojima drugi i ne sanjaju. Bogati žele sve, dok siromašni misle da mogu da dobiju samo jednu stvar. Ekonomisti su osmislili termin „oportunitetni trošak”, što znači da ako odaberete jednu stvar, automatski gubite drugu. Tako razmišljaju siromašni. Ako imaju određenu svotu novca, oni misle da mogu da je potroše na jednu ili drugu stvar, ali ne na obe, što zvuči logično. Bogati se fokusiraju na to kako da dobiju obe. Oni će prethodno raspoloživa sredstva uložiti u nešto treće, da bi potom, pošto su uvećali početnu svotu, došli do obe stvari koje su prethodno želeli i sa verovatnoćom da im preostane novca.

Jedna od ključnih razlika mogla bi biti sledeća: Bogati stalno uče i napreduju u biznisu. Prosečni milioner pročita jednu knjigu iz područja publicističke mesečno zato što želi da „raste”, dok ne postane osoba kakva želi da bude.

Prosečna siromašna osoba ne čita, deluje kao da bogati konstantno uče i rastu, a siromašni misle da sve znaju.

Nezavisno od nesumnjivih razlika u pogledu na svet bogatih i siromašnih, izazov sve većih nejednakosti i njihove moguće posledice na budući razvoj česta su tema brojnih istraživanja. Kako su kao jedan od uzroka globalne finansijske i ekonomske krize 2008. viđene i ekonomske nejednakosti, to je pokrenulo u poslednje vreme opsežne debate o tome kako će se sadašnji veliki rast nejednakosti u SAD i u Zapadnoj Evropi odraziti na njihovu buduću ekonomsku perspektivu. Mišljenja su još uvek krajnje podeljena. U naporima da se dođe do odgovora na ovo pitanje posebno se ističe raznolikost posebnih kanala preko kojih nejednakosti mogu uticati na ekonomski rast. U ovoj činjenici se vidi zasto su rezultati ovih istraživanja mahom nejasni i neuspešni.

Uprkos teškoćama da se prozre u uzročno-posledičnu vezu nejednakosti i ekonomskih perspektiva, neke skorašnje studije ipak daju izvesna rešenja. Tako Marrero i Rodriguez (2013), na primeru SAD, dolaze do zaključka da posebna komponenta ekonomskih nejednakosti, nejednakosti u prilikama, ima negativan efekat na rast. Oni smatraju da nejednakosti u prilikama redukuju rast zbog toga što favorizuju akumulaciju humanog kapitala za individue sa boljim socijalnim poreklom, čime dovode u lošiji položaj osobe sa više talenta.

U sklopu relacija ekspanzije nejednakosti i ekonomskih perspektiva posebno je postavljeno pitanje da li individue na različitim nivoima na socioekonomskoj skali prolaze različito u društvu sa visokim nivoom nejednakosti. Odgovor je da se upravo to događa, tj. da su visoke nejednakosti loše za perspektivu rasta za siromašne, ali da su dobre za bogate.

Kao što vidimo, izazovi nezaposlenosti i velikih ekonomskih nejednakosti na globalno nivou su sve složeniji. U nastavku ćemo pokušati da bliže elaboriramo karakteristike ovih fenomena u Crnoj Gori, sa izvesnom komparacijom sa zemljama u regionu.

2. Nejednakosti i siromaštvo u Crnoj Gori i regionu

Za analizu nejednakosti i siromaštva koriste se brojni indikatori. Za ovu svrhu opredelili smo se za tri pokazatelja. Prvi je odnos raspoloživog dohotka 10% sa vrha lestvice prema raspoloživom dohotku 10% sa dna lestvice, drugi je odnos raspoloživog dohotka 20% sa vrha lestvice prema dohotku 20% sa dna lestvice, i treći pokazatelj je Gini koeficijent, kao jedna od najpouzdanijih i najviše primenjivanih mera ekonomskih nejednakosti.

Tabela 1. Nejednakosti u odabranoj grupi zemalja

	<i>Dohodak 10% sa vrha</i>	<i>Dohodak 20% sa vrha prema 10% sa dna</i>	<i>Gini koeficijent prema 20% sa dna</i>
Albanija	7,2	4,8	29,0
Austrija	6,9	4,4	30,5
Bosna i Hercegovina	5,4	3,8	33,0
Bugarska	7,0	4,4	36,0
Grčka	10,2	6,2	36,7
Hrvatska	7,3	4,8	32,0
Kina	21,6	12,2	42,2
Etiopija	6,6	4,3	33,2
Nemačka	6,9	4,3	30,1
Mađarska	5,5	3,8	30,6
Indija	8,6	5,6	35,1
Makedonija	12,5	7,5	43,2
Crna Gora	—	—	33,2
Meksiko	21,6	12,8	48,2
Moldavija	8,2	5,3	28,5
Poljska	8,8	5,6	32,4
Nigerija	17,8	9,7	43,0
Rumunija	7,5	4,9	27,3
Ruska Federacija	12,7	7,6	41,6
Srbija	—	—	38,7
Turska	6,6	4,6	40,2
V. Britanija	13,8	7,2	32,6
USA	18,5	9,4	46,1

Izvor: List of countries by income inequality from Wikipedia, 2016.

Mereno Gini koeficijentom, nejednakosti u Crnoj Gori nisu visoke ni u odnosu prema zemljama u okruženju, a ni prema nivou dohotka po glavi stanovnika, tj. po nivou ekonomske razvijenosti². Makedonija (43,2), Srbija (38,7), Grčka (36,7) i Bugarska (36,0) imaju veće nejednakosti od Crne Gore (33,2), dok su približno jednake ili manje nejednakosti od zemalja u regionu u Albaniji (29,0), Hrvatskoj (32,0), Bosni i Hercegovini (33,0) i Rumuniji (27,3).

Za sagledavanje socijalne strukture stanovništva, pored nivoa ekonomskih nejednakosti, nužno je sagledati i opseg siromaštva i to posebno koliko

² Visokorazvijene zemlje po pravilu mogu imati veće nivoe nejednakosti jer im visoki nivo dohotka omogućava veću toleranciju raspona između bogatih i siromašnih.

populacije živi u apsolutnom, a koliko u relativnom siromaštvu. Kao indikatore apsolutnog siromaštva Svetska banka koristi broj stanovnika koji žive sa manje od 1,9 \$ na dan i broj stanovnika koji živi sa manje od 3,1 \$ na dan.

Relativne mere siromaštva svaka zemlja određuje ceneći prosečni standard u svojoj zemlji, odnosno ekonomske potencijale svoje zemlje, pa tako razvijene zemlje imaju linije siromaštva koje su mnogostruko veće nego u nerazvijenim zemljama i zemljama u razvoju. Zato su apsolutne mere siromaštva pouzdanije za sagledavanje realnog nivoa siromaštva, posebno ekstremnog siromaštva.

U pregledu br. 2 dati su podaci za odabrane zemlje o procentima stanovnika koji žive u apsolutnom i relativnom siromaštvu.

Tabela 2. Siromaštvo u odabranoj grupi zemalja

	<i>Apsolutno siromaštvo</i>		<i>Relativno siromaštvo</i>
	<i>% stanovnika koji živi sa manje od 1,9 \$ na dan</i>	<i>% stanovnika koji živi sa manje od 3,1 \$ na dan</i>	<i>% stanovništva koji je ispod linije siromaštva</i>
Albanija	1,06	6,79	14,3
Austrija	—	—	4,2
Bosna i Hercegovina	0,06	0,42	17,9
Bugarska	2,03	4,70	20,7
Hrvatska	0,85	N/A	19,5
Kina	1,90	2,50	6,1
Etiopija	33,54	71,21	39,0
Nemačka	—	—	15,5
Mađarska	0,26	N/A	14,0
Indija	12,40	58,01	22,0
Makedonija	1,33	8,71	27,1
Crna Gora	1,69	3,90	8,6
Meksiko	2,68	10,32	48,0
Moldavija	0,08	1,95	16,6
Poljska	0,02	0,26	10,2
Nigerija	53,47	60,50	33,0
Rumunija	N/A	4,80	22,2
Ruska Federacija	0,04	0,48	11,0
Srbija	0,10	1,65	9,2
Slovenija	0,03	0,05	13,5
Turska	0,26	3,10	16,9

Izvor: List of countries by income inequality, from Wikipedija, 2016.

Ako se za meru apsolutnog siromaštva od dve mere koje koristi Svetska banka opredelimo za ovu drugu, tj. za procenat stanovništva koje živi sa manje od 3,1 \$ na dan, vidimo da u Crnoj Gori u apsolutnom siromaštvu živi 3,9% populacije. Posmatrano prema ovom indikatoru siromaštva, od zemalja u okruženju u nepovoljnijem položaju su: Albanija (6,8 %), Bugarska (4,7%), Makedonija (8,7%) i Rumunija (4,8%), dok je manji procenat populacije u apsolutnom siromaštvu u Bosni i Hercegovini (0,4%), Hrvatskoj, Srbiji (1,7%) i Sloveniji (0,05%).

Ako za ocenu nivoa siromaštva posmatramo relativno siromaštvo, tj. procenat stanovništva koji živi ispod linije siromaštva koja se u svakoj zemlji autonomno određuje, tada dolazimo do bitno različite slike o siromaštvu u Crnoj Gori i u zemljama koje je okružuju, naravno imajući u vidu već pomenutu rezervu o manjoj uporednoj vrednosti podataka o liniji siromaštva po pojedinim zemljama. U Crnoj Gori ispod linije siromaštva živi 8,6 % populacije, dok sve zemlje u okruženju imaju veće stope relativnog siromaštva, i to: Albanija (14,3%), Bosna i Hercegovina (17,9%), Bugarska (20,7%), Hrvatska (19,5%), Mađarska (14%), Makedonija (27,1%), Rumunija (22%), Srbija (9,2%) i Slovenija (13,5).

Ako se kumulativno posmatraju ovde izneti podaci o apsolutnom i relativnom siromaštvu tada, bez obzira na sva metodološka ograničenja o uporedivosti podataka, tada se može konstatovati da Crna Gora spada u manje siromašnu zemlju u regionu, posebno u odnosu na Makedoniju, Albaniju, Bugarsku, Bosnu i Hercegovinu, Rumuniju i Srbiju.

3. Zaposlenost i karakteristike tržišta rada u Crnoj Gori i regionu

Pitanje zaposlenosti je jedno od ključnih za svaku zemlju. Pored nivoa društvenog proizvoda, ovo je sigurno najpouzadniji indikator efikasnosti jedne privrede, pa i društva u celini. Kao što direktno ili indirektno „sve proizilazi iz rada”, tako i zaposlenost ima višestruko delovanje na funkcionisanje privrede i društva. Zbog toga se problemu nezaposlenosti poklanja izuzetno velika pažnja svih struktura u društvu, i to kako poslodavca, zaposlenih, odnosno sindikata koji ih zastupaju, političkih partija, eksperata i ostalih građana.

Nezaposlenost je veliki izvor ljudske mizerije. Ovu tešku optužbu na račun nezaposlenosti izrekla je grupa autora u knjizi posvećenoj milionima koji traže posao. Gubitak radnog mesta, odnosno nezaposlenost, ima za posledicu niži životni standard u sadašnjosti, uznemirenje u pogledu budućnosti i umanjeno samopoštovanje. Zbog toga se gubitak posla smatra najneprijatnijim događajem u nečijem životu.

Produktivnost rada u ovom vremenu se zasniva na znanju, inovacijama i proicljivosti, tj. na razvoju ljudskog kapitala i kao takva je glavni pokretač privrednog razvoja, a ujedno je i veliki uzrok promena na tržištu rada. Prednost u sve surovijoj utakmici kompanije nastoje da postignu smanjenjem troškova radne snage, jer su uštede u kapitalu i sirovinama veoma ograničene zato što su njihove cene, s obzirom na veliku pokretljivost, praktično izjednačene na globalnom nivou.

Tržište rada u Crnoj Gori, baš kao i u zemljama u regionu, opterećeno je brojnim disproporcijama i teškoćama. Konkretno, tržište rada u Crnoj Gori karakteriše niska aktivnost radno sposobnog stanovništva, visoka nezaposlenost, posebno visoka nezaposlenost mladih i ranjivih kategorija, visoka stopa dugoročne nezaposlenosti, velika razlika u regionalnoj nezaposlenosti, niska produktivnost radne snage, nedovoljan procenat visokoobrazovanog stanovništva, koncept celoživotnog učenja još nije dovoljno promovisan i razvijen, visok udeo sive ekonomije (neformalna zaposlenost preko 20%), kao i veliki raskorak između ponude i tražnje za radnom snagom.

U pregledu br. 3 dati su uporedni podaci o tri ključna indikatora uspešnosti tržišta rada, i to: zaposlenosti, nezaposlenosti i nezaposlenosti mladih.

Tabela 3. Tri ključna indikatora tržišta rada

	<i>Zaposlenost (%)</i>	<i>Nezaposlenost (%)</i>	<i>Nezaposlenost mladih (%)</i>
Crna Gora	44,9	17,7	35,7
Hrvatska	55,8	16,3	43,8
Bosna i Hercegovina	32,2	25,4	54,3
Srbija	45,2	15,3	37,5
Slovenija	65,2	9,0	—
Albanija	58,7	14,9	—
Kosovo	25,5	25,5	55,3

Izvor: Ankete o radnoj snazi

Visoke stope nezaposlenosti, posebno nezaposlenosti mladih, kao i vrlo niske stope zaposlenosti su dominantna slika tržišta rada u regionu. Situacija je povoljnija u Sloveniji i delimično u Hrvatskoj. Prema jednoj studiji UNDP-ja iz 2013. godine, samo 53,5 % zaposlenih u Crnoj Gori radi u struci, što znači da čak 46,5% zaposlenih nije u situaciji da primenjuje znanja koja su stekli tokom redovnog školovanja. To je veliko rasipanje resursa koje bi i mnogo bogatije zemlje teško mogle da podnesu. Imajući u vidu ovu činjenicu, nije iznenađujuća

ni izuzetno nepovoljna ocena o produktivnosti radne snage u Crnoj Gori, koja je 2009. godine iznosila svega 22% proseka 27 zemalja Evropske unije.

Tržište rada u postsocijalističkim zemljama se veoma sporo oslobađa teškog nasleđa iz realsocijalizma u kome su građani rešavanje svojih egzistencijalnih potreba očekivali od države. Samo se tako može tumačiti nalaz pomenute studije UNDP-ja prema kojoj bi skoro 2/3 radnosposobnog stanovništva Crne Gore (64%) radije prihvatilo zaposlenje u javnom sektoru za mesečna primanja od 450 eura, nego u privatnom sektoru za 750 eura. *Očigledno da nedostaju preduzetničke ambicije kadrova na crnogorskom tržištu rada, zbog čega postoji nedovoljan nivo samozaposlenosti, pa i averzija prema riziku sopstvenog biznisa.*

Bez obzira na brojne slabosti tržišta rada Crne Gore, koje smo ovde istakli, njegov položaj u konkurenciji zemalja u regionu je izvesno natprosečan. Ovde ćemo se osvrnuti na komparaciju efikasnosti tržišta rada i kvaliteta obrazovanja. Pozicija Crne Gore i drugih zemalja u regionu može se sagledati analizom indeksa globalne konkurentnosti koji objavljuje Svetski ekonomski forum. Kada je reč o efikasnosti tržišta rada, ocena efikasnosti tržišta rada Crne Gore (4,18) je povoljnija nego kod ostalih zemalja regiona, što ilustruju podaci iz tabele 4.

Tabela 4. Ocena efikasnosti tržišta rada i kvaliteta obrazovanja

	<i>Tržište rada</i>	<i>Kvalitet obrazovanja</i>
Crna Gora	4,18	4,58
Slovenija	4,00	5,41
Makedonija	4,07	4,79
Albanija	3,97	4,74
Hrvatska	3,83	4,62
Srbija	3,72	4,27
Bosna i Hercegovina	3,35	3,77

Izvor: World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2015–2016. Geneva, Switzerland, 2015.

U istom pregledu su dati i uporedni podaci o kvalitetu obrazovanja. Ocena kvaliteta obrazovanja, koju je dao Svetski ekonomski forum je nepovoljnija za Crnu Goru, nego što je to slučaj sa ocenom o efikasnosti tržišta. Crna Gora ima povoljniju ocenu kvaliteta obrazovanja u odnosu na Srbiju i Bosnu i Hercegovinu, ali je nepovoljnija nego za Sloveniju, Makedoniju, Albaniju i Hrvatsku.

4. Umesto zaključka

Pred Crnom Gorom, kao i zemljama regiona, stoji veliki izazov nezaposlenosti, koja je masovna, dugoročna i posebno jako zastupljena kod mladih. Problem siromaštva i naročito rizik od zapadanja u siromaštvo je takođe jako izražen.

Nezaposlenost, pored toga što je visoka (17,7%), izrazito je neravnomerno raspoređena. Razlike između regiona su velike. Dok je u razvijenom Primorskom regionu nezaposlenost na identičnom nivou (9,6%) kao i u EU u proseku, ona je u Severnom regionu drastično visoka i iznosi 34,5%. Očigledno da je strategija ravnog razvoja Crne Gore u velikom zaostatku, što bez sumnje predstavlja krupan problem ekonomskog razvoja Crne Gore, i uopšte racionalne upotrebe ekonomskih resursa.

Niska produktivnost radne snage od svega 22% od proseka Evropske unije, ukazuje ne samo da je veliki deo populacije neaktivan i nezaposlen u Crnoj Gori, već da i oni koji su formalno zaposleni nisu dovoljno ni efikasno angažovani. Veliku prikrivenu nezaposlenost treba rešavati primenom mera fleksibilizacije tržišta rada, unapređenjem obrazovanja i širenjem koncepta doživotnog obrazovanja, bez koga je nezamisliv opstanak na tržištu rada u budućnosti.

Pogledi i stavovi prema bogatstvu, konkurenciji, radnoj etici, obrazovanju, kao i nedovoljna preduzetnička motivacija, kao recidiv zastarelih navika još iz realsocijalizma, takođe predstavljaju ozbiljne barijere povećanju zaposlenosti i smanjenju siromaštva.

Borba protiv nezaposlenosti i siromaštva mora se zasnivati na unapređenju konkurentnosti ekonomije, što podrazumeva značajno i kontinuirano unapređenje poslovnog ambijenta, gde je od posebnog značaja makroekonomska stabilnost. Država u realizaciji ovog cilja treba takođe da obezbedi razvoj kvalitetne infrastrukture, što bi takođe doprinelo mnogo boljoj dugoročnoj valorizaciji privrednih resursa.

Ovome svakako treba dodati racionalna ulaganja u humani kapital, kako bi se podstakao razvoj talenata i umanjile nejednakosti u prilikama i obezbedio doprinos talentovanih osoba tehnološkom progresu i razvoju inovacija, bez čega je uspešan ekonomski razvoj u budućnosti teško zamisliv.

Literatura

- [1] Anketa o radnoj snazi Crne Gore, MONSTAT, Podgorica, 2017.
- [2] Anketa o radnoj snazi Hrvatske, Državni zavod za statistiku Hrvatske, Zagreb, 2016;
- [3] Bowles Samuel: „The New Economic of Inequality and Redistribution”, Cambridge University Press, 2012.
- [4] Izveštaj: Neusklađenost tržišta rada i obrazovnog sistema u Crnoj Gori — stvaranje ambijenta za održivi razvoj preduzeća u Crnoj Gori, Unija poslodavaca Crne Gore, Podgorica, 2016.
- [5] Liste of countries by income inequality, from Wikipedija, 2016.
- [6] Nacionalni izveštaj o razvoju po meri čoveka — neformalni rad od izazova do rešenja, UNDP i MOR, Podgorica, 2016.
- [7] Nacionalna strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2016–2020, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Podgorica, 2016.
- [8] Šuković Danilo, „Nejednakosti, nezaposlenost i kriza”, Institut društvenih nauka, Beograd, 2014.
- [9] Šuković Danilo: „Nejednakosti, globalizacija i populizam” u Zborniku radova „Globalizacija i izolacionizam”, Institut društvenih nauka, Beograd, 2017.
- [10] Zbornik radova: „Obrazovanje i razvoj”, Institut društvenih nauka, Centar za ekonomska istraživanja, Beograd, 2013.
- [11] World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2015–2016, Geneva, Switzerland, 2015.

Danilo ŠUKOVIĆ

CHALLENGES OF UNEMPLOYMENT AND INEQUALITY
IN MONTENEGRO

Summary

In the introductory considerations, it is noted that the boom of technical progress and globalization are causing increasing challenges when it comes to both unemployment and economic inequalities. Poverty and economic inequalities in Montenegro are then considered, with comparative analysis with countries in the region.

The specificity of the labor market of Montenegro, as well as the unemployment problem, with comparative analysis with the countries of the region, are the subject of the observation of the third part of this paper. Finally, concluding observations are given, with particular emphasis on possible recommendations, which comes out from the basic findings of this paper.

Key words: unemployment, labor market, economic inequalities, poverty, education